

УДК 378.091.3:7.012-051

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-1-46>**Анатолій БРОВЧЕНКО,**

orcid.org/0000-0001-8772-0999

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри дизайну

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

(м. Київ, Україна) e-mail: brovchenko_a@ukr.net

НЕПЕРЕРВНА ДИЗАЙН-ОСВІТА: НОВІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ДИЗАЙНЕРІВ

У статті розкривається потреба змін у підходах до підготовки сучасного дизайнера, готового до вирішення складних задач в умовах швидких соціально-економічних змін, невизначеності умов, вимог і майбутнього. Автором наводяться три рівні складності дизайну продукту: (а) вироби – найпростіша форма дизайну; (б) унісистеми – скоординовані продукти та люди, які ними керують; і (в) мультисистеми – набори конкуруючих систем. Ним виділено чотири основні елементи відсутні в сучасній освіті дизайну, які тісно взаємопов'язані між собою: 1) дизайну не вистачає філософії, 2) дослідження дизайну перебувають у зародковому стані та є погане розуміння його потреб, 3) проєктування відбувається в культурно-технологічному контексті, а не у вакуумі, 4) не враховується важливість міждисциплінарної співпраці між іншими дисциплінами та їх методами. На думку дослідника, для подолання назрілих викликів необхідно розробити спільну базову структуру освітніх програм в якій були б закладені блоки освітніх компонентів для всіх видів дизайну. Вміст таких блоків має забезпечити можливість формування професійної впевненості і спроможності дизайнера у вирішенні складних проблем при взаємодії з мінливістю, і невизначеністю. Змістовне наповнення освітніх компонентів повинно бути спрямоване на формування дизайнерського мислення різних рівнів складності, розвиток творчих здібностей, проведення досліджень, вивчення сучасної філософії дизайну, поведінкових наук, особливостей соціальної взаємодії, бізнес-психології та, разом з цим, формування актуальних м'яких навичок дизайнера. При цьому, відзначається, що дизайн ХХІ століття вимагає широких знань з багатьох тем, і постає потреба в тому, щоб студенти приділяли більшу частину часу іншим предметам, займаючись поза межами дизайну в будь-якій області, яка їх цікавить. Чим глибше і компетентніше майбутній фахівець вмітиме проникати у взаємодію позадизайнерських проблем з практикою дизайну, тим краще він зможемо розробити нові процедури, рамки та правила, а також належні підходи до вирішення своїх складних професійних завдань.

Ключові слова: дизайн, дизайн-освіта, мінливий світ, невизначеність умов, дослідження, складні системи, зміна підходів.

Anatoly BROVCHENKO,

orcid.org/0000-0001-8772-0999

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Design

Kyiv Metropolitan University named after Boris Grinchenko,

(Kyiv, Ukraine) e-mail: brovchenko_a@ukr.net

CONTINUOUS DESIGN EDUCATION: NEW APPROACHES TO THE TRAINING OF DESIGNERS

The article reveals the need for changes in approaches to training a modern designer, who are ready to solve complex problems in the conditions of rapid socio-economic changes, uncertainty of conditions, requirements and the future. The author cites three levels of product design complexity: (a) products, the simplest form of design; (b) unisystems that are coordinated products and people who manage them; and (c) multisystems that are sets of competing systems. He singles out four main closely interrelated elements missing in modern design education: 1) design lacks philosophy, 2) design research is in its infancy and there is a poor understanding of its needs, 3) projecting takes place in a cultural and technological context, and not in a vacuum, 4) we do not take into account the importance of interdisciplinary cooperation between other disciplines and their methods. According to the researcher, in order to overcome the attained challenges, it is necessary to develop a common basic structure of educational programs, which would include blocks of educational components for all design types. The content of such blocks should ensure the possibility to form the professional confidence of a designer and the ability to solve complex problems when interacting with variability and uncertainty. The meaningful content of educational components should be aimed at the formation of designer thinking of various complexity levels, the development of creative abilities, conducting research, studying modern design philosophy,

behavioral sciences, features of social interaction, business psychology and, together with this, the formation of relevant soft designer skills. At the same time, the article notes that the design of the 21st century requires extensive knowledge of many topics, and there is a need for students to devote most of their time to other subjects, engaging outside of design in any area that interests them. The deeper and more competent the future specialist will be able to penetrate into the interaction of non-design problems with design practice, the better he will be able to develop new procedures, frameworks and rules, as well as appropriate approaches towards solving one's complex professional tasks.

Key words: *design, design-education, changing world, uncertainty of conditions, research, complex systems, change of approaches.*

Постановка проблеми. Сучасний світ дуже швидко змінюється. Технології змінюють спосіб нашого життя, праці, відкриваючи нові можливості та, разом з тим, створюючи нові виклики. Зміни наростають створюючи багато нових проблем різної складності у всіх сферах нашого буття, і неможливо передбачити, що буде завтра. Таких змін не зазнавало жодне з попередніх поколінь.

Одним із ключових компонентів у вирішенні назрілих проблем є освіта. Навички і вміння яким навчають сьогодні, надто часто не відповідають викликам сучасності і пов'язані з методами минулих часів. По багатьом аспектам це стосується такої важливої сфери, як дизайн, котрий вийшов за рамки своєї попередньої діяльності та проник у більшість сфер людського життя. Дизайн стає домінуючим фактором підвищення конкурентоспроможності всіх соціально-економічних галузей (Чирчик С.В., 2017). Разом з тим, він починає відігравати все значимішу роль в управлінні і на нього покладаються завдання у розв'язанні складних задач пов'язаних з системними викликами. В Україні дизайн-освіта і дизайн перебувають на стадії розвитку. В країні ще не сформована національна неперервна дизайн освіта, як структура для забезпечення високоякісної дизайн-освіти протягом життя. Сучасна формальна дизайн-освіта України дотримується напрацьованих застарілих шаблонів, котрі закладалися на початку ХХ століття. У багатьох випадках, її випускники не відповідають мінливим суспільним очікуванням по вирішенню назрілих викликів. Виникла потреба у зміні підходів в дизайн-освіті України по підготовці майбутніх дизайнерів здатних, в своїй професійній діяльності, швидко адаптуватись до швидкоплинних соціально-економічних змін та ефективно вирішувати назрілі проблеми.

Аналіз досліджень. Багато теоретиків і практиків розуміючи необхідність зміни в підходах до підготовки дизайнерів ХХІ століття проводять дослідження цієї проблеми. Так, Коломієць А., Швець О. Коломієць Д. Ю. досліджують необхідність змін конструктивної методології підготовки дизайнера в руслі зміни парадигми дизайнерської діяльності. Петер Скупеллі і Джуді Брукс з університету Карнегі-Меллона проводять дослідження

нових навичок і компетентностей які потребує дизайн 21 століття. Висвітлюють сучасні виклики для дизайн-освіти і способи їх вирішення Майкл Мейер, Дональд Норман з лабораторії дизайну, Каліфорнійського університету Сан-Дієго. Сучасні підходи до професійної підготовки майбутніх дизайнерів в умовах розвитку креативних індустрій аналізувала Алексєєва С. Особливості використання сучасних технологій навчання у професійній підготовці фахівців дизайну розглядала Фурманюк С. М. Розкрили шляхи вдосконалення дизайн-освіти у закладах вищої освіти в контексті цифрової трансформації освіти і науки України Чемерис Г., Брянцева Г., Брянцев О.

Мета статті – висвітлити необхідність змін у підходах до підготовки дизайнерів в українській системі дизайн-освіти.

Виклад основного матеріалу. Виділившись як самостійна діяльність, дизайн пройшов значний шлях свого розвитку. Його становлення проходило під впливом складних соціальних, економічних, технологічних і політичних впливів. В наш час, його ще називають «ремісничим», або «великим ремеслом». З часом, завдання які на нього поклалися ускладнилися та вийшли за традиційні межі його поля діяльності. Так виникли нові, різні за складністю і напрямками, продукти дизайн-діяльності – дизайн послуг та дизайн складних систем. Джей Доблін описав три рівні складності дизайну продукту: (а) виробу – найпростіша форма дизайну; (б) унісистеми – скоординовані продукти та люди, які ними керують; і (в) мультисистеми – набори конкуруючих систем (Doblin J, 1987). Такі зміни вимагають від сучасного дизайнера оволодіння новими компетентностями які виходять за рамки традиційного проектування. Разом з цим, фундаментальні зрушення в глобалізованому світі та наростання невизначеності створюють нові виклики, що потребують розробки нових підходів до базової підготовки дизайнерів. Навіть у тих дизайнерських школах, які виходять за рамки ремісничої підготовки, здобувачі освіти все ще мають лише легке та поверхневе розуміння проблеми, яку вони мають вирішувати, і це разом із їхньою спробою застосувати традиційні методи проектування, що часто при-

зводить до лікування симптомів, а не ліквідації самих основ першопричини. Навіть там, де це не так, може бути брак відповідних навичок, знань і ресурсів у людей, для яких призначений дизайн (Meyer Michael W., Don Norman, 2020).

Для дизайн-освіти гостро постають питання, які компетентності потрібно формувати і які методики використовувати для підготовки майбутніх дизайнерів, котрі були б готові до зустрічі із невизначеністю при проектуванні дизайн-продуктів, вимоги до яких швидко змінюються разом із зовнішніми умовами які ускладнюють їх реалізацію. Еціо Манзіні вважає, що сучасна дизайнерська освіта повинна враховувати чотири складові сучасного процесу проектування: (1) складний характер сучасного дизайну; (2) різноманітність галузей, у яких вона може працювати; (3) різноманітність артефактів, які можуть сприяти задуму дизайнера та його реалізації і, нарешті, (4) швидкість, з якою ролі та можливості дизайнерів змінилися за останні кілька років (Jorge Frascara, 2020).

Теоретики і практики дизайну виділяють чотири основні елементи відсутні в сучасній освіті дизайну: 1) дизайну не вистачає філософії, 2) дослідження дизайну перебувають у зародковому стані та є погане розуміння його потреб, 3) проектування відбувається в культурно-технологічному контексті, а не у вакуумі, 4) не враховується важливість міждисциплінарної співпраці між іншими дисциплінами та їх методами. Ці чотири елементи тісно взаємопов'язані між собою (Jorge Frascara, 2020). Все це потребує перегляду традиційних підходів у навчанні проєктній діяльності і способів мислення які культивуються десятиліттями та в кінцевому результаті компетентностей які формуються. Такі компетентності, з однієї сторони, мають бути більш стійкими до старіння, з іншої вони мають бути джерелом ідей до вирішення складних задач в невизначених умовах.

Враховуючи зазначене, вважаємо доцільним розробити базову структуру освітніх програм в яких були б закладені блоки освітніх компонентів, для всіх видів дизайну, пов'язаних вирішенням назрілих потреб. Вміст таких блоків має забезпечити можливість формування професійної впевненості і спроможності дизайнера у вирішенні складних проблем при взаємодії з мінливістю, і невизначеністю. Змістовне наповнення освітніх компонентів повинно бути спрямоване на формування дизайнерського мислення різних рівнів складності, розвиток творчих здібностей, навчання проведення досліджень, вивчення сучасної філософії дизайну, поведінкових наук, особливостей соціальної взаємодії, бізнес-психології та, разом з цим, на формування актуальних м'яких навичок дизайнера.

Багато дизайнерів пройшли підготовку в художніх школах як практики і мають дуже слабе розуміння академічності, строгості, потреби в доказах і так далі. Натомість викладання, в основному, проходило через наставництво на традиціях шкільництва, що, в основному, означає навчання через думки викладачів. Але дизайн XXI століття вимагає широких знань з багатьох тем, і постає потреба в тому, щоб студенти приділяли більшу частину часу іншим предметам, займаючись поза межами дизайну в будь-якій області, яка їх цікавить. Поєднуючи предмет який забезпечує широку загальну освіту з поглибленням освіти за темою, що не стосується дизайну, або у поєднанні з другорядним у дизайні, розвиває більше потужного, проникливого дизайнера для вирішення складних проблем дизайнерським мисленням, ніж ті, хто вивчали дизайн, не заглиблюючись у жодну іншу дисципліну. Дизайнеру потрібні практичні знання і вміння та академічні щоб отримати глибоку узагальнюючу базу для керівництва своєю діяльністю. І жоден із цих двох видів знань не є вищим і важливішим за інший (Meyer Michael W., Don Norman, 2020). Їх здобуття через дослідження є найбільш оптимальним і дієвим методом. Залежно від мети дослідження цей процес може бути практичним і швидким або широким і глибоким. Дослідницькою роботою дизайнери вносять щось особливе, що пов'язує комерційний успіх з дизайнерським підходом (Jorge Frascara, 2020). Чим глибше і компетентніше майбутній фахівець вмітиме проникати у взаємодію позадизайнерських проблем з практикою дизайну, тим краще він зможемо розробити нові процедури, рамки та правила, а також належні підходи до вирішення своїх складних професійних завдань. На основі дослідження збільшується роль планування та аналізу кінцевого результату.

Крім академічних знань, як ми зазначили, для вирішення зазначених завдань важливим фактором виступає дизайнерське мислення. В сучасних умовах дизайн-мислення виступає в якості технології, яка може бути використана при реалізації проєктів будь-якої функціональної спрямованості і складності для підвищення їх ефективності. Дизайн-мислення швидше працює всередині управління проєктами, встановлюючи рамки співробітництва та створення інновацій командою проєкту (Захарченко Н. В., 2022). На думку Н. С. Удріса у західних країнах пік дизайн-мислення як інноваційної технології вже пройшов – вона упроваджена та підтримується більшістю компаній-виробників та

в дизайн-освіті (Удріс Н.С. 2012). Дизайнерське мислення можна розділити за рівнями складності на традиційне дизайнерське мислення в практиці «великого ремесла», дизайн-мислення при поєднанні послуг, дизайн-мислення організаційної трансформації і дизайн-мислення для дизайну соціальної трансформації (Peter Scupelli, Arnold Wasserman, Doris Wells-Papanek, JudyBrooks, 2018).

Навчання дизайнерському мисленню невіддільне від розвитку творчих здібностей, креативності – здатності до варіативності ідей, виходу за межі наявних знань, розвитку емоційно-чуттєвого ставлення, розвинутого інтелекту та авторської інноватики при створенні дизайн-проектів. Дизайнер має оволодіти універсальними методами вирішення творчих задач які діляться на такі групи:

1. Методи, вживані при перегляді поставленого завдання в ході проектування;
2. Методи активізації дизайн-діяльності;
3. Методи, що дають нові парадоксальні рішення;
4. Методи математичного аналізу;
5. Методи, що використовують професійні ігри (Чупріна Н. В., Струмінська Т. В., 2017).

Головними компонентами розвитку креативності як одного із ключових чинників підготовки сучасного дизайнера є: 1) розвиток абстрактного мислення; 2) організація, певного креативного середовища, дизайн лабораторій, де творчість буде актуалізуватися, мати певну творчу свободу, варіативність; 3) стимуляція уяви, фантазії і творчого пошуку для створення об'єктів дизайну новими засобами; 4) активізація мотиваційної діяльності; 5) розвиток художнього бачення, образної пам'яті, здатність до емпатії; 6) використання міждисциплінарного підходу для вирішення теоретичних і практичних завдань (Паньок Т., Дай Ч., Цзю Д.).

Крім зазначених навичок необхідних дизайнеру для виконання професійних завдань, які увесь час розширюються і ускладнюються у швидкоплинному світі, у нього слід активно формувати, так звані, «м'які навички». З кінця ХХ століття рекрутери стали відзначати важливість розвитку «м'яких» навичок або софт-скілів,

в різній мірі, у працівників усіх рівнів і посад, зокрема в дизайні. Загалом ідеться про комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних навичок, які забезпечують успішну участь людини в робочому процесі, високу продуктивність і, на відміну від спеціалізованих навичок, є наскрізними. До таких навичок які безпосередньо відносяться до дизайнерів є: комунікативні, критичне мислення, лідерські якості, емоційний інтелект і позитивне мислення, уміння працювати в команді, самоорганізація (Що таке Soft skills. 2021). Концепт «м'які/гнучкі» навички (з англ. soft skills) як «один із нових треків динамічно мінливого світу» усе більшою мірою знаходить відображення в нормативних освітніх документах та наукових дослідженнях. (Lippman et al., 2015).

Крім необхідності впровадження нових підходів до підготовки дизайнерів, у них необхідно розвивати стійке бажання навчатися впродовж життя.

Висновки. Ускладнення завдань та вихід їх за традиційні межі традиційного поля діяльності дизайнера разом з наростанням невизначеності майбутнього потребують перегляду підходів до його підготовки. Нові підходи мають забезпечити можливість формування компетентностей, які будуть більш стійкими до старіння та джерелом ідей до вирішення складних задач в невизначених умовах. Для реалізації цього доцільно розробити спільну базову структуру освітніх програм в якій були б закладені блоки освітніх компонентів для всіх видів дизайну. Ці компоненти повинні будуть розвивати впевненість і спроможність майбутнього дизайнера по вирішенню складних професійних проблем при взаємодії з мінливістю і невизначеністю. Їх змістовне наповнення спрямовуватиметься на розвиток дизайнерського мислення різних рівнів складності, творчих здібностей, вміння проводити дослідження, вивчення сучасної філософії дизайну, поведінкових наук, особливостей соціальної взаємодії, бізнес-психології та разом з цим формування актуальних «м'яких» навичок дизайнера. Крім зазначеного, у майбутніх дизайнерів, необхідно розвивати стійке бажання навчатися впродовж життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захарченко Н. В. Перспективи розвитку дизайн-мислення в управлінні бізнесом та інноваціями. 2022. URL: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2022/1/7.pdf> (дата звернення: 02. 03.2024).
2. Паньок Т., Дай Ч., Цзю Д. Розвиток креативності як один з головних чинників професійної підготовки майбутніх дизайнерів. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/16173/1/APSD2020_V2_P315-318.pdf (дата звернення: 02. 03.2024).
3. Удріс Н. С. Дизайн-мислення та дизайн-менеджмент (нові парадигми інноваційного ведення бізнесу). Упаковка. 2012. № 6. С. 57–60.
4. Чупріна Н. В., Струмінська Т. В. Сучасні технології дизайн-діяльності : навч. посіб. Київ : КНУТД, 2017. С. 12.

5. Чирчик С. В. Теоретичні і методичні основи формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з дизайну інтер'єру: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2017. 42 с.
6. Doblin, J. A short, grandiose theory of design. *STA Design Journal: Analysis and Intuition*. 1987. P. 6–16.
7. Jorge Frascara. Design Education, Training, and the Broad Picture: Eight Experts Respond to a Few Questions Jorge Frascar. 2020. URL: https://investigacion.escueladeartedesevilla.es/wp-content/uploads/2020/06/Design-Education-Training-and-the-Broad-Pi_2020_She-Ji-The-Journal-of-Des.pdf (дата звернення: 05. 03.2024).
8. Lippman, L. H., Ryberg, R., Carney, R., Kristin, A. Workforce connections: key “soft skills” that foster youth workforce success: toward a consensus across fields. 2015. URL: https://www.youthpower.org/sites/default/files/YouthPower/resources/Workforce_Connections_Key_Soft_Skills_and_Appendices.pdf (дата звернення: 06. 03.2024).
9. Meyer Michael W., Don Norman Don. Changing Design Education for the 21st Century. 2020. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405872620300046> (дата звернення: 28. 02.2024).
10. Peter Scupelli, Arnold Wasserman, Doris Wells-Papanek, Judy Brooks. The Futures of Design Pedagogy, Learning, and Education. 2018. URL: https://www.academia.edu/40263692/The_Futures_of_Design_Pedagogy_Learning_and_Education (дата звернення: 06. 03.2024).
11. Що таке Soft skills (софт скіл)? 2021. URL: <https://simplex.ua/ua/articles/soft-skills> (дата звернення: 05. 03.2024).

REFERENCES

1. Zakharchenko N. V. (2022) Perspektyvy rozvytku dyzain-myslennia v upravlinni biznesom ta innovatsiamy [Prospects for the development of design thinking in business and innovation management]. URL: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2022/1/7.pdf> (Accessed: 02. 03.2024). [in Ukrainian].
2. Panok T., Dai Ch., Tszui D. Rozvytok kreatyvnosti yak odyn z holovnykh chynnykiv profesiinoy pidhotovky maibutnykh dyzaineriv [Development of creativity as one of the main factors of professional training of future designers]. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/16173/1/APSD2020_V2_P315-318.pdf (Accessed: 02. 03.2024). [in Ukrainian].
3. Udris N. S. (2012) Dyizain-myslennia ta dyizain-menedzhment (novi paradyhmy innovatsiinoho vedennia biznesu) [Design thinking and design management (new paradigms of innovative business management)]. *Upakovka*. № 6. S. 57–60. [in Ukrainian].
4. Chuprina N.V., Struminska T. V. (2017) Suchasni tekhnolohii dyzain-diiialnosti [Modern technologies of design activity]: navch. posib. Kyiv : KNUTD. S. 12. [in Ukrainian].
5. Chyrchuk S. V. (2017) Teoretychni i metodychni osnovy formuvannia profesiinoy kompetentnosti maibutnykh bakalavriv z dyzainu interieru [Theoretical and methodological foundations of the formation of professional competence of future bachelors in interior design]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra. ped. nauk: 13.00.04. Zhytomyr. 42 s.
6. Doblin, J. (1987) A short, grandiose theory of design. *STA Design Journal: Analysis and Intuition*. P. 6–16. [in Ukrainian].
7. Jorge Frascara. (2020) Design Education, Training, and the Broad Picture: Eight Experts Respond to a Few Questions Jorge Frascar. URL: https://investigacion.escueladeartedesevilla.es/wp-content/uploads/2020/06/Design-Education-Training-and-the-Broad-Pi_2020_She-Ji-The-Journal-of-Des.pdf (Accessed: 05. 03.2024).
8. Lippman, L. H., Ryberg, R., Carney, R., Kristin, A. (2015) Workforce connections: key “soft skills” that foster youth workforce success: toward a consensus across fields. URL: https://www.youthpower.org/sites/default/files/YouthPower/resources/Workforce_Connections_Key_Soft_Skills_and_Appendices.pdf (data zvernennia: 06. 03.2024).
9. Meyer Michael W., Don Norman (2020) Changing Design Education for the 21st Century. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405872620300046> (Accessed: 28. 02.2024).
10. Peter Scupelli, Arnold Wasserman, Doris Wells-Papanek, Judy Brooks (2018) The Futures of Design Pedagogy, Learning, and Education. URL: https://www.academia.edu/40263692/The_Futures_of_Design_Pedagogy_Learning_and_Education (Accessed: 06. 03.2024).
11. Shcho take Soft skills (soft ckil)? (2021). URL: <https://simplex.ua/ua/articles/soft-skills> (Accessed: 05. 03.2024).